

CONCEPTUL „DOR” EMINESCIAN ÎN CÂTEVA VERSIUNI RUSEȘTI

Liuba PROCOPII

doctor în filologie, conferențiar universitar
Universitatea de Stat din Moldova, Chisinau, RM
orcid id: <https://orcid.org/0009-0004-1531-8545>

The word “dor” is a purely Romanian word that can hardly be translated into other languages. Especially when this concept in folklore or cultured poetry takes on so many meanings: longing for mother, home, country, country, dear woman, freedom, but also mourning, and sorrow, and sadness, etc. In Eminescu’s poetry “dor” is one of the key words and it is very difficult for translators of the poet’s poetry into Russian to find plausible equivalents for this word. What are the translators’ versions, how is this word interpreted in Russian - these are the author’s concerns in this article.

Key-words: *dor, poetry, translation, equivalents, semantic range, semantics, meaning, idiom.*

„Cuvânt aflat exclusiv în patrimoniul Limbii Române, dorul este o spuză a sufletului pe care apa n-o stinge, iarna n-o ninge, vremea n-o atinge, numai lacrima o plânge”. Așa definește cuvântul ”dor” scriitorul Constantin Ciomâzică, citat de Magda Spiridon în articolul **Dorul sau miezul ființei românești** [”Evenimentul zilei”, 20.11.20]. ”Nimic pe lumea aceasta nu caracterizează mai bine inima românului cu tot zăbuciu-mul său lăuntric și toată aspirația spre frumos. Dorul este cea mai sensibilă latură a ființei, este miezul contopit al sentimentelor paradoxale. Un sincretism de durere, bucurie, nostalgie și speranță. Omul este dat de Dumnezeu să cuprindă în inima lui mică trăiri mai intense și mai mărețe decât întreg diametrul globului pământesc! Ca mai apoi să se mire de el însuși și de forța cu care l-a înzestrat Dumnezeu”- scrie ziarista. Căci noi înșine, ca oameni, suntem ființe purtătoare de orizont, știutoare și neștiutoare, sigure dar și tare aproximative, un fel de ”Introducere la dor”, cum spunea filozoful Constantin Noica.

După părerea cercetătoarei Tatiana Butnaru, în arta populară metafora dorului determină substanța lirică a mai multor scrieri folclorice, generalizează universul trăirilor populare. ”Dorul tinde spre zona unei generalități absolute înfățișate prin proporțiile pe care le cunoaște sentimental trait”. Prin imaginea dorului se are în vedere caracterul perpetuu al vieții, mișcării, evoluției, vedem o codificare a sufletului românesc, ideea fundamentală a unui concept de existență viabil. În lirica populară, dorul devine o categorie estetică, el definește cel mai veritabil testament modern al spiritului național, este una din cele mai fine cristalizări ale sufletului popular, „constanta fundamentală a viziunii sale asupra lumii și vieții”[1, 148].

Poetizarea dorului întrevade un criteriu de evaluare estetică, de promovare a valorilor general-umane, a unor atitudini preluate din experiența poporului, din tezaurul bogăției sale spirituale [1,163].

Paradoxul constă în prezența concomitentă a unei nuanțe de dulceață. Ne este dor și deși suferim, simțim cum sentimentul ne aduce o bucurie nostalgică. Fără această mare calitate a sufletului, trăirea iubirii nu ar mai fi potențată la adevărata ei valoare. Lipsa prezenței ființei iubite generează în noi o forță creatoare de frumos, o forță prin care trăirea noastră rămâne în eternitate. Dorul este sentimentul străbunilor noștri, este piatra de temelie a tezaurului românesc.

Ca să fim sinceri, trebuie să luăm în considerație și unele păreri apărute de curând, precum că nu doar noi, românii deținem ”drepturile,, depline, exhaustive asupra acestei noțiuni. Iată, de exemplu, ce scrie ziaristul Dan Alexe: ” *Dor* ” este doar o vocabulă descendentă din latinescul „dolor” și identică și ca sens și ca formă cu portughezul „dor”, care vine tot de acolo. Dor se spune și în portugheză, da. Româna are doi descendenți din acea rădăcină: „dor” din „dolor” și „durere” din „dolere”. În portugheză „dor” înseamnă mai ales durere, fie fizică, fie morală, dar mai este și suferință nostalgică, precum în română”.

Poate fi acceptată și această opinie, dar avem certitudinea că nici în portugheză, nici în oricare altă limbă dorul nu persistă atât de des atât în folclor, cât și în poezia cultă.

Scriitorul român George Remete în monografia sa – premieră absolută a unei cărți despre dor ”**Dorul – Condiția românească a ființei**” afirmă că dorul este însuși numele lui Dumnezeu sau definierea Lui cea mai bună, pentru că „în însuși Dumnezeu, iubirea nu e numai «iubire» ci și dor, adică expansiune nesfârșită. Dumnezeu este totul, are totul, este suficient și fericit în sine însuși; dar însăși firea Lui ca iubire îl mișcă spre expansiune” [1, 196]. În final, dorul ca suprem artistic este argumentat prin definirea artei ca „stâmpărare a dorului, adică a setei de ființă; arta stâmpără și iarăși aprinde dorul, într-un urcuș infinit, asemenea coloanei lui Brâncuși”.

Cea mai frumoasă și mai reprezentativă trăsătură a acestui cuvânt unic, este forța sa creatoare. DORUL are o capacitate însemnată de a tăia răsuflarea, născând în pieptul omului un junghi perceptibil și totodată un fior de durere.

Prozatorul, publicistul și critical literar Ioan Țicalo, întrebat ce este dorul în concepția lui Eminescu, este foarte categoric:”*La români, fără să ne împăunăm, se pare că și pământul e semănat cu dor, mai ales că poporul acesta a rămas statornic pe teritoriul său de formare*” sau ”*Suntem niște oglinzi de aur în urma botezului, în care se reflectă dorul Creatorului pentru bărbatul și femeia dintâi, însă, pe parcurs, căpătăm străluciri diferite, dacă nu cumva ne opacizăm cu totul*”.

„*Povestea dorului, în viață și în moarte*” este atotprezentă în lirica eminesciană și ea se raportează la întreaga tematică a operei poetice, de la natura trecătoare și veșnică, la iubirea ce dezmargineste și consacră, de la existența în sine, în primordii, la istoria în desfășurările ei panoramice ori, altfel zis, de la ipostazele ființialității onto-existențialiste („dorul nemărginit”) la acelea ale reîntoarcerii într-o consubstanțială cosmicitate. „Ultimul dor” e, de fapt, un dor **unic**, suprem, „**dorul-dor** ca mod de transcendere a firii spre ființă”, căci nu în zadar poetul scria: „*A pus în tine Domnul nemargini de gândire*” ...

Dar apare problema: are oare această noțiune unică DOR o echivalentă în alte limbi? Și aici deja atingem alte dimensiuni, deoarece problematica traducerii pare să se așeze la intersecția mai multor arii ale științei: lingvistica, semantica, pragmatica, semiotica, literatura, sociologia, psihologia, istoria, antropologia, etnografia, analiza discursului sau teoria comunicării, cu care intră în relații de complementaritate căci dovedește a prelua din fiecare ingredientele necesare transformării sale într-o formă și cale de comunicare. [3, p. 37]. Traducerea se vede nevoită cel mai adesea să facă uz și de alte prerogative pentru a putea (de)servi cea mai importantă funcție pe care toate cercetările și dezbaterile de până acum, nu puțin numeroase, par să i-o fi acordat, cea de comunicare intra-și inter-personală, culturală, lingvistică. La toate acestea se mai adaugă presiunea realității lumii în care trăim, a timpului, a valorilor etice și estetice. Textele puse în paralel oferă spre analiză instanțe ale aceleiași realități surprinse în formule mai mult sau mai puțin diferite. Cât sunt de diferite, dacă pot să fie așa, de ce și, mai ales, prin ce mijloace se face diferența, vom încerca să aflăm în urma abordării noastre analitice.

Traducătorul trebuie să redea în limba țintă o reprezentare destul de diferită a conținutului textului de plecare. El trebuie să reconstruiască un alt univers de referință. Textul de plecare este materia pe care acesta trebuie să o prelucreze pentru a fabrica o nouă materie. În acest fel, traducătorul devine creator.

O traducere trebuie să fie o călătorie într-o țară străină [5, p. 637], dar și o vizită a străinului în țara noastră, căci o bună traducere reprezintă produsul unui echilibru delicat între național și străin, între felul de a se exprima al limbii în care și din care traduci [5, p. 635]. Iată de ce un traducător este și trebuie să fie un artist, „un negociator al Verbului artistic, care va merge pe o literatură de mediere, o poetică comparată, de unde și preocuparea pentru imaginea străinului (traducerea celui alt, dar și o auto-traducere)” [5, p. 637],

Aceste afirmări ale renumitului savant T. Vianu par și mai adevărate când sunt atribuite traducerilor din marii poeți ai neamului, or versurile lui Mihai Eminescu (despre care vom vorbi în cele ce urmeză) au ajuns în aproape toate colțurile lumii, scrierile sale fiind traduse în peste 60 de limbi, pe toate continentele.

Problema capitală a ecoului operei eminesciene în spațiul aloglot, ca oriunde în lume, este, fără îndoială, aceea a traducerii.

În studiul de față ne-am pus drept scop să confruntăm câteva poeme de Mihai Eminescu cu versiunile rusești ale acestora. De-a lungul anilor s-au făcut încercări nenumărate – mai mult sau mai puțin reușite – de a transpune opera Poetului în limba rusă. Ar fi să amintim doar un caz, cel cu traducerea lui Eminescu de Anna Ahmatova a poemului „Venere și Madonă” considerat, fără îndoială, una din cele mai bune, adecvate traduceri, pe potrivă geniului său. Or, revenim la ideea, că, pentru a traduce bine dintr-un Eminescu trebuie, cel puțin, să fii o Ahmatova, adică la fel un Poet mare.

Printre primii traducători ai poeziei lui Eminescu în limba rusă (încă la sfârșitul sec. XIX) a fost filologul rus Fiodor Corș care în 1881 traduce în revista **Gândirea rusă** sonetul eminescian „*Oricâte stele*”. În Basarabia primele traduceri datează cu anul 1916 și au debutat cu poezia „*La steaua*” de Iorgu Tudor, după care au urmat și alții: Gheorghe Avakian („*Glossa*”, 1920), Alla Razu (un volum de versuri rusești, intitulat: „*Stihi*” (*Versuri*) în care a publicat traducerea poeziei „Mortua est!”, 1926), Vasile Lașcu, Ale-

xandru Zisman și m.a. În a doua jumătate a secolului trecut traducerile din Eminescu atât în țară, cât și în Rusia, apar tot mai des, purtând diverse conotații – sociale, politice, literare (L.Martânov. Iu. Cojevnikov, V.Levițki, Gr.Perov, I.Mirimski etc.). Dialogul cultural român-rus, prin Eminescu, a cunoscut dimensiuni impresionante după publicarea cărții *Opere alese*, în 1980, la Chișinău, alcătuită de C.Popovici și I.Paveliuc, unde au fost incluse peste o sută de poezii și câteva proze.

După cum vedem, încercări de a transmite Universul eminescian în limba rusă au fost numeroase, dar nu toate au fost reușite. Îndeosebi, în ce privește conceptul DOR de care suntem preocupați în lucrarea de față. Așa dar, să confruntăm câteva din aceste traduceri cu originalul.

De cele mai dese ori *dor* este tradus prin cuvântul ”любовь” – iubire.

”La steaua” (trad. Iu. Cojevnikov)

*Tot astfel când al nostru dor
Pieri în noapte-adânca,
Lumina stinsului amor
Ne urmareste înca.*

*Была любовь, ее уж нет,
Затмилась мраком ночи,
Но всё любви угасшей свет
Мне ослепляет очи.*

”Luceafărul” (trad. D.Samoilov)

*Cum izvorând îl înconjur
Ca niște mări, de-a-notul...
El zboară, gând purtat de dor,
Pân-piere totul, totul;*

*Вокруг него мерцает высь
Бескрайняя, как море.
Любовью движимая мысль,
Он таит в том просторе.*

”Ce e amorul?” (trad. A.Gatov)

*Căci scris a fost ca viața ta
De doru-i să nu-ncapă,
Căci te-a cuprins asemenea
Lianelor din apă.*

*Переполняет жизнь до края
Захлестывает вновь и вновь
И, как лиана, обвивает,
Опутывает нас любовь.*

Dor se mai traduce și ”страсть” - pasiune, din același câmp semantic cu dragoste:

”Tubind în taină...” (trad. I.Sarsacov)

*Dar nu mai pot. A dorului tărie
Cuvinte dă duioaselor mistere;*

*Но больше не могу. И сила страсти
Для нежной тайны мне слова подскажет.*

La fel de frecventă este și varianta *тоска, тосковать*, dicționarul rus-român traduce acest cuvânt drept *dor, nostalgie*:

”Luceafărul” (trad. D.Samoilov)

*Cum ea pe coate-și răzima
Visând ale ei tâmpole,
De dorul lui și inima
Și sufletu-i se împle.
....Și dor de-al valurilor Domn
De inimă-o apucă.*

*Она мечтает, чуть дыша,
Вечернюю порою,
И сердце девы и душа
Исполнены тоскою.
И по властителю морей
Душа её тоскует.*

”**Criticilor mei**” (trad. Iu. Cojevnikov)

*Dar când inima-ți frământă
Doruri vii și patimi multe...*

*Но когда пылает сердце
И тоскою, и страстями...*

”**Ce te legeni...**” (trad. S.Șteinberg)

*Și mă lasă pustiit,
Vestejit și amorțit
Și cu doru-mi singurel
De mă-ngân numai cu el.*

*Пустота осталась мне,
Чтоб я мог наедине
Коротать весь день-деньской
С собеседницей-тоской...*

”**Mai am un singur dor...**” (trad. Iu. Cojevnikov)

*Mai am un singur dor
În liniștea serii
Să mă lăsați să mor
La marginea mării.*

*Тоскую лишь о том,
Чтоб в тихой могиле
На берегу морском
Меня схоронили.*

În unele cazuri translatorii traduc **dorul** eminescian și prin alte cuvinte, cum ar fi, de exemplu, *устома* ceea ce ar însemna *langoare*, dar și în acest caz rămânem în același câmp semantic:

”**Făt-Frumos din tei**” (trad. M.Zenchevici)

*Inima-i creștea de dorul
Al străinului frumos.*

*Грустной сладостной устемой
Сердце девушки волнует.*

Până și cuvântul *желанья* este acceptabil pentru *dor* – dorință, preferință:

”**Împărat și proletar**” (trad. N.Stefanovici)

În veci aceleași doruri mascate cu-altă haină   *Во всех одни и те же безмерные желанья*

Însă, din păcate, unii traducători nu sunt foarte atenți la dimensiunile pe care la capătă cuvântul **dor** în poezia eminesciană și nu găsesc varianta reușită pentru el:

”**O, rămâi...**” (trad. M.Zenchevici)

*O, rămâi, rămâi la mine
Te iubesc atât de mult.
Ale tale doruri toate
Numai eu știu să le-ascult.*

*«Ты останься здесь, останься
Только я люблю тебя,
Тайные твои признанья
Буду слушать я, любя.*

Nu ni se pare plauzibilă utilizarea cuvântului *признанья* – *destăinuire*, credem că echivalenta potrivită mai necesită a fi căutată.

Dar unii translatori procedează nedemn atunci când omit acest cuvânt din traducere, probabil, negăsindu-i echivalenta corectă, și e cu părere de rău, deoarece la Poet *dor* capătă semnificante importante:

”**Făt-Frumos din tei**” (trad. M.Zenchevici)

*Dusă de pustie gânduri
Și de-un dor fără de nume.*

*От судьбы своей постылой
Ускакать бы без оглядки!*

”Pe lângă plopii fără soț...” (trad. U.Perov)

*O oră să fi fost amici,
Să ne iubim cu dor...*

Хоть час один побыть с тобой,
Обнять тебя хоть раз...

Desigur, aici un rol deosebit îl au competențele lingvistice și culturale ale traducătorilor, afinitatea față de textul de original, nu în ultimul rând talentul traducătorului, momentul istoric în care s-a făcut traducerea, factorii externi și interni care își pun amprenta asupra unui astfel de demers, etc. Am putea concluziona că operele literare care se caracterizează prin păstrarea naționalului și a spiritului de limbă și cultură, își regăsesc cu greu o traducere întru totul adecvată.

Surse bibliografice:

1. BUCUR, Marin, BLAGA, Lucian. Dor de eternitate. Cluj: Editura Dacia, 1971
2. COLAC, Tudor. La izvorul dorului. Folclor din Onițcani. Chișinău: Editura Grafema Libris, 2004.
3. Condrea I., Comunicarea prin traducere, Chișinău, Tehnica Info, 2001.
4. COTEANU, Ion. O dominantă a liricii populare: dorul. În: Stilistica funcțională a limbii române. București: E.D.P., 1973.
5. VIANU T., Ceva despre arta traducerii // Studii de literatură universală și comparată, București, Editura Academiei, 1960.